

УДК: 338.49:711.3

Д.М. Токарчук, аспірант*
Вінницький національний аграрний університет

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ВИРОБНИЧОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ СЕЛА

У статті аналізується рівень розвитку соціальної та виробничої інфраструктури Вінницької області з метою виявлення існуючих проблем забезпечення населення соціальними послугами

Ключові слова: соціальна сфера, соціальна інфраструктура, виробнича інфраструктура.

Вступ. В умовах переходу до ринкових відносин і одночасної гуманізації всього суспільного виробництва пріоритетного розвитку потребують насамперед ті господарські системи, які пов'язані з безпосереднім задоволенням потреб населення (послугами) і одночасно виступають елементом інфраструктури ринку. До таких найважливіших функціональних підсистем належать виробнича і соціальна інфраструктури.

Сучасна українська економічна енциклопедія наводить близьке за змістом визначення понять виробничої та соціальної інфраструктури. Виробнича (економічна) інфраструктура – будівництво шосейних доріг, каналів, мостів, портів, аеродромів; всі види транспорту (автомобільний, залізничний, авіаційний, водний); зв'язок, енергопостачання, санітарно-технічне обслуговування.

Невиробнича (соціальна) інфраструктура – житлове та комунальне господарство, підприємства побутового обслуговування, водосховища і водопостачання, енергетичне господарство об'єктів соціального призначення, підприємства торгівлі, освіта (загальна і професійна), охорона здоров'я, курортно-туристські зони [1].

Соціальна інфраструктура – це сфера, що безпосередньо забезпечує обслуговування різних потреб людини, її можна характеризувати як комплекс галузей народного господарства, що виконують соціально-економічні функції, задоволення матеріальних і духовних потреб населення, створення нормальних умов життєдіяльності [2].

* Науковий керівник – А.Г. Мазур, д. е. н., професор ВНАУ

Постановка завдання. Необхідність посилення уваги до розвитку галузей соціальної та виробничої інфраструктури пов'язана з тим, що в сучасних умовах економічної кризи фінансування галузей соціальної сфери здійснюється за залишковим принципом, що поглиблює процеси стагнації на селі.

Над проблемами розвитку соціальної сфери працює когорта вітчизняних вчених: М.Вдовиченко, С.Вовканич, М.Долішній, С.Дорогунцов, С.Злупко, В.Куценко, Д.Крисанов, І.Лукінов, О.Онищенко, І.Прокопа, П.Саблук, Р.Тринько, В.Юрчишин, К.Якуба, а також науковці країн СНД – О.Боярський, А.Бурачас, Т.Заславська, Л.Никофоров, та інші.

Суттєвий внесок в розвиток теорії та практики формування соціальної та виробничої інфраструктури суспільства внесли вчені США – Дж.Коул, Ф.Лорен, Дж. Сакс, Дж. Стречі, М.Тодар, а також А.Льюїс (Великобританія) та Е.Росет, С.Слюсаж і А. Чупец (Польща).

Незважаючи на велику кількість наукових концепцій, теорій і розробок, стан виробничої та соціальної інфраструктури села залишається далеким від ідеального, що дозволяє зробити висновок про недостатність досліджень у даній сфері і потребу в глибшому аналізі, особливо на регіональному рівні.

В умовах зростання ролі соціальної сфери в формуванні соціально орієнтованої економіки нами була поставлена мета проаналізувати рівень розвитку соціально-виробничої інфраструктури Вінницької області з метою виявити існуючі проблеми і намітити шляхи їх вирішення.

Результати. Станом на 1 січня 2009 р. в Вінницькій області налічувалось 1466 сільських населених пунктів, в яких проживає 847,4 тис. осіб, або 51,% всього населення області. Якщо проаналізувати відсоток сільського населення по районах у 2008 році, то найнижчий (47,9%) - у Тиврівському районі, а найвищий – в Хмільницькому районі, де 100% населення проживає в сільській місцевості. В абсолютній більшості районів частка сільського населення коливається в межах 65-80%.

Дослідження розвитку соціально-виробничої інфраструктури сільської місцевості Вінницької області проведемо в такій логічній послідовності: аналіз розвитку виробничої інфраструктури, соціально-побутової і соціально-культурної інфраструктури (рис. 1).

Соціально-економічний розвиток як області, так і країни в цілому, її інтеграція у світове співтовариство значною мірою залежать від розвитку шляхів сполучення і транспортної інфраструктури.

Станом на 01.01.09 експлуатаційна довжина залізничних колій у Вінницькій області склала 1074 км, щільність – 41 км на 1 тис. км² (по Україні – 36); довжина автомобільних доріг – 9523 км, щільність – 339 км на 1 тис. км²

(Україна – 275). По області спостерігається тенденція до зменшення щільності залізничних і збільшення щільності автомобільних доріг. Розподіл автомобільних доріг загального користування за типами покриття відображено на рис. 2.

В 2008 році у Вінницькій області проведені ремонтні роботи (капітальний, середній та дрібний ремонт) на вулицях та дорогах загальною площею 351,4 тис. м².

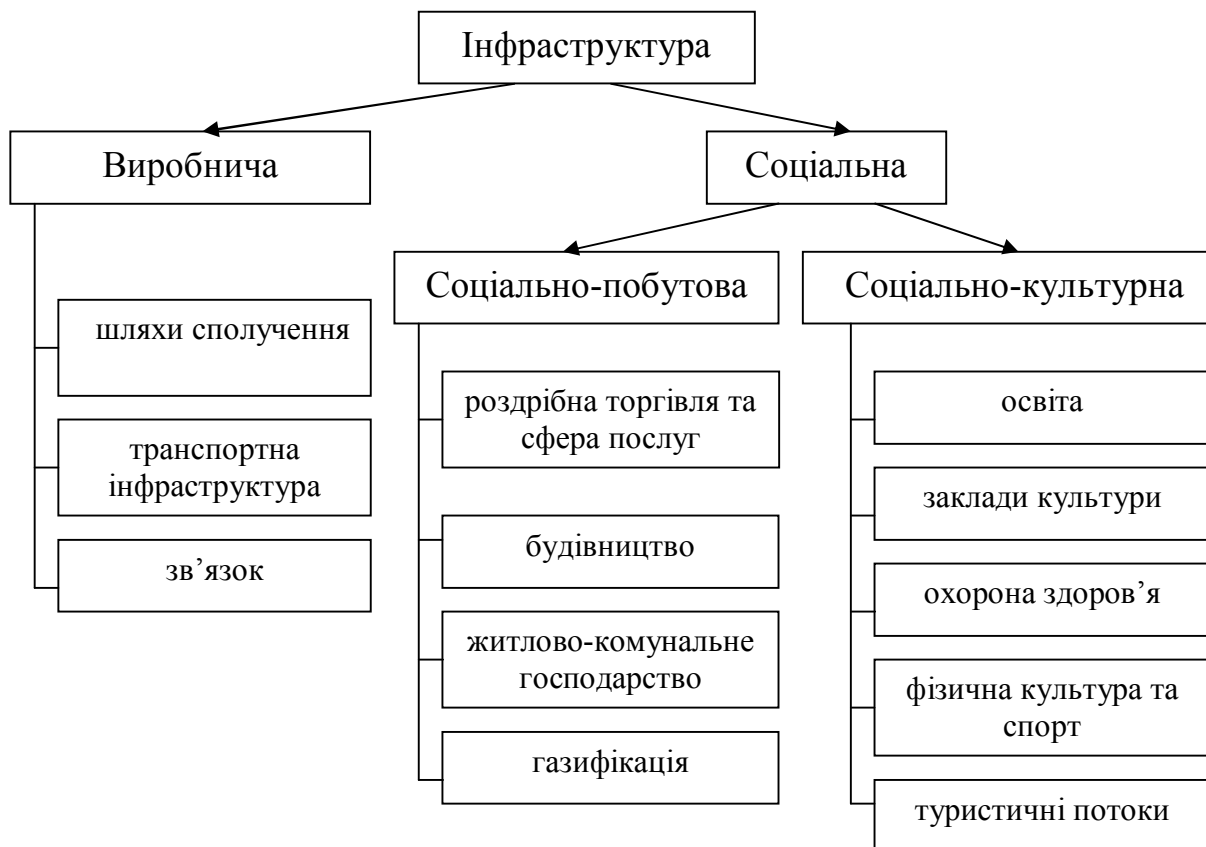

Рис. 1. Склад і структура соціально-виробничої інфраструктури

*Авторська розробка

Перехід економіки на ринкові умови господарювання викликав формування нових видів відносин між споживачами та товаровиробниками, що змінило структуру транспортних потоків, значна частина яких тепер приходить на автомобільний транспорт. У Вінницькій області на нього припадає 85% вантажних перевезень і 45,6% пасажирських (93,2%, включаючи трамвайний і тролейбусний транспорт).

Для сільської місцевості характерним залишається високий ступінь зносу автотранспорту внутрішньоміського і приміського сполучення. Якість

транспортних послуг залишається вкрай низькою. Проблемою залишаються обезлюднені села, куди навідується громадський транспорт лише кілька разів на тиждень. Розвиток транспортно-дорожнього комплексу сільської місцевості Вінницької області має здійснюватися на основі: оновлення рухомого складу та об'єктів транспортної інфраструктури; підвищення якості транспортних послуг та рівня транспортного забезпечення населених пунктів області; розширення та вдосконалення транспортних маршрутів області.

Велике значення, особливо для сільської місцевості, поселення якої територіально розпорошені, має зв'язок.

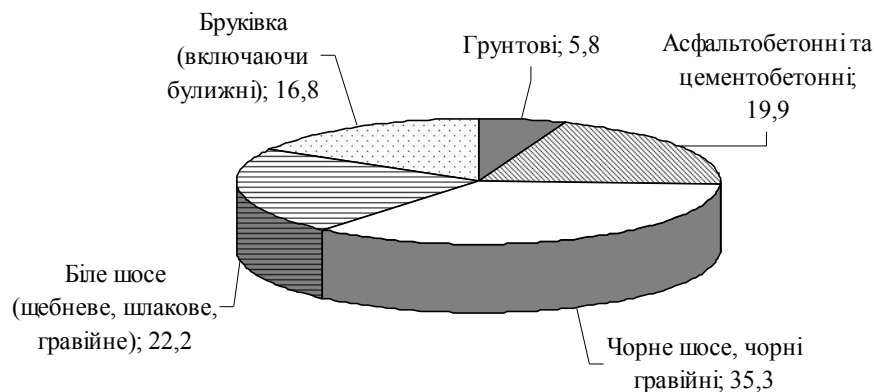

Рис. 2. Розподіл автомобільних доріг загального користування за типами покриття, 2008 р.

*Державний комітет статистики

Аналізуючи міську та сільську мережі телефонного зв'язку, варто зазначити, що кількість домашніх телефонних апаратів загального користування у сільській місцевості у 2008 році у 2,5 рази менша, ніж у містах, хоча кількість сільського населення перевищує міське на 34,8 тис. осіб, або 4,3%.

Особливу увагу слід приділяти розвитку інфраструктури в сфері сучасних інформаційних технологій, оскільки цей фактор поступово виходить на перші місця при прийнятті інвестиційних рішень. На сьогодні у всіх райцентрах встановлені вузли доступу до мережі Інтернет. Незважаючи на позитивні тенденції, доступ жителів сільської місцевості до новітніх технологій залишається вкрай низьким.

Аналіз соціально-побутової інфраструктури Вінницької області розпочнемо з роздрібною торгівлі та сфери послуг. Загальний обсяг роздрібного товарообороту в 2008 році склав 5358 млн. грн., в тому числі в сільській

місцевості – 1128 млн. грн. (21%) і має тенденцію до зростання. Обсяг реалізованих послуг у 2008 році склав 2556,3 млн. грн., в тому числі у сільській місцевості - 688,9 млн. грн. (27%). Пріоритетним напрямком розвитку послуг є розширення сфер їх надання та розвиток побутового обслуговування в сільській місцевості.

Важливим показником соціального розвитку залишається житлове і соціально-культурне будівництво на селі. В 2008 році було введено в експлуатацію 362 тис. м² загальної площі житла, в тому числі 158 тис. м² у сільській місцевості. Протягом 2005-2007 років щорічні обсяги введення в експлуатацію житла мали тенденцію до зростання, лише у 2008 році скоротилися, зокрема у сільській місцевості на 2 тис. м² у порівнянні з 2007 роком.

Якщо проаналізувати введення в експлуатацію об'єктів соціально-культурного призначення в сільській місцевості Вінницької області (табл. 1), то слід зазначити, що протягом 2005-2008 років не було введено в експлуатацію жодного ліжка в лікарняних закладах, жодного клубу і будинку культури. За чотири досліджувані роки у сільській місцевості було створено лише 115 місць у дошкільних закладах (з них 15 – у 2008 році), 440 учнівських місць (198 – у 2008 році).

Аналізуючи стан житлово-комунального господарства регіону, варто відзначити проблеми зношеності водопровідних та каналізаційних мереж у регіоні. Централізовані каналізаційні системи експлуатуються у 23 містах та селищах міського типу. 8,7% каналізаційних мереж відносяться до аварійних, через незадовільний стан вони представляють собою загрозу навколишньому середовищу і річці Південний Буг як джерелу водопостачання.

Розвиток соціальної інфраструктури сільської місцевості яскраво характеризує рівень газифікації. Слід зазначити, що 6 із 27 районів Вінницької області залишаються зовсім не газифікованими: Чечельницький, Могилів-Подільський, Мурованокуриловецький, Піщанський, Чернівецький і Ямпільський.

На 1.01.09 природним газом користуються споживачі 16 міст, 17 селищ міського типу та 634 (або 43,2% від загальної кількості) сільських населених пунктів. Лише 3 райони Вінниччини підійшли до 100-відсоткової газифікації (це Калинівський, Хмільницький, Козятинський райони).

Наступним етапом комплексної оцінки стану соціальної інфраструктури є аналіз рівня розвитку соціально-культурної інфраструктури, до складу якої входять освіта, охорона здоров'я, фізична культура і спорт, туристичні потоки, тощо.

Динаміка наявності об'єктів соціально-культурної сфери є негативною, щорічно зменшується кількість бібліотек, закладів клубного типу, демонстраторів фільмів (табл. 2).

Кількісно краща забезпеченість селян книжковим фондом «компенсується» гіршою відповідністю останнього читацькому попиту, який у зв'язку з нижчим освітнім рівнем та специфікою способу життя майже на третину менший за міський.

Подальший розвиток сільських культосвітніх установ пов'язаний з розширенням їх самофінансування, залученням коштів меценатів, спонсорів, інвестицій та інших недержавних джерел фінансування, переведенням клубних закладів на орендні засади, розширенням мережі приватних установ культури і мистецтва, вдосконаленням мистецької освіти з метою підготовки кадрів для галузі з числа сільської молоді. Культурно-розважальні заклади займають найбільш вигідне місце в соціально-культурній інфраструктурі через можливість самостійно фінансувати свою діяльність і навіть отримувати від неї прибуток.

Таблиця 1. Введення в експлуатацію об'єктів соціально-культурного призначення у сільській місцевості Вінницької області, 2005-2008 рр.

Об'єкти соціальної сфери	Роки				Всього за чотири роки	2008 р. до 2005 р. (+, -)
	2005	2006	2007	2008		
Дошкільні заклади, місць	-	110	-	15	115	15
Загальноосвітні навчальні заклади, учнівських місць	50	84	108	198	440	148
Лікарняні заклади, ліжок	-	-	-	-	-	-
Амбулаторно-поліклінічні заклади, відвідувань за зміну	-	-	15	12	27	12
Клуби і будинки культури, місць	-	-	-	-	-	-

*Державний комітет статистики

Джерелом інтелектуального відродження є освітня мережа. Аналіз показав, що станом на 01.01.09 в області налічувалось 682 дошкільних навчальних закладів (75% у сільській місцевості). З них 35 закладів не працювало. Більше чверті зазначених закладів (26%) не були придатні для цільового використання, або перебували на капітальному ремонті, інші (74%) не працювали внаслідок відсутності дітей, а також незабезпечення паливом, електроенергією, фінансуванням тощо. 46% закладів не працювали 6–10 років, а 14% – понад 10 років.

Незважаючи на збільшення кількості дошкільних навчальних закладів на селі в 2008 році на 36 закладів у порівнянні з 2005 роком, збільшення кількості

дітей у них (на 1,9 тис. осіб), охоплення сільських дітей дошкільними закладами залишається на низькому рівні – лише 38%.

На селі спостерігається згортання загальноосвітніх навчальних закладів, зменшення кількості учнів у існуючих.

В області діє регіональна програма «Шкільний автобус», затверджена рішенням сесії обласної Ради від 18.04.2003 року. Підвозом до школи і додому забезпечено 95% учнів та 67% педагогічних працівників. За кошти місцевих бюджетів у 2008 році придбано 23 шкільних автобуси (рис. 3).

Невирішеними в галузі освіти залишаються проблеми приведення мережі сільських навчальних закладів у відповідність до потреб населення та можливостей бюджету, зміцнення матеріально-технічної бази, комп'ютеризація сільських шкіл, розвиток приватних та змішаного типу навчальних закладів.

Таблиця 2. Динаміка наявності об'єктів соціально-культурної інфраструктури сільської місцевості Вінницької області, 2005-2008 рр.

Показники	Роки				2008 р. до 2005 р. (+, -)
	2005	2006	2007	2008	
Кількість бібліотек, од.	905	896	887	884	-21
Бібліотечний фонд, тис. примірників	11835,9	11765,0	11561,4	11482,8	-353,1
Заклади культури клубного типу, одиниць	1062	1061	1059	1058	-4
в них місць, тис.	306,7	305,9	302,6	302,5	-4,2
Кількість музеїв, од.	17	17	17	18	1
Кількість демонстраторів фільмів, од.	448	402	311	296	-152
Кількість дошкільних навчальних закладів, од.	476	483	508	512	36
Кількість дітей у дошкільних навчальних закладах, тис. осіб	12,7	13,3	14,2	14,6	1,9
Охоплення дітей закладами, відсотків до кількості дітей відповідного віку	32	35	37	38	6 в.п.
Наявність загальноосвітніх навчальних закладів, од.	965	959	950	936	-29
Кількість учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, тис. осіб	14,7	14,0	13,2	12,4	-2,3

*Державний комітет статистики

Для розв'язання проблем доступності послуг освіти і виховання, а також створення умов для проходження населенням курсу повної середньої школи в поєднанні з отриманням професійної освіти (в тому числі у вузах) в сільській місцевості потрібно: стимулювати органи влади до відкриття дошкільних закладів і початкових шкіл за пропозицією місцевих громад, впроваджувати нетрадиційні форми оплати праці їх персоналу; поліпшити якість виконання програм комп'ютеризації та укомплектування шкіл кваліфікованими вчителями.

В будь-якій соціально зорієнтованій державі охорона здоров'я стоїть на першому місці як запорука ефективного використання та відтворення трудового потенціалу. Протягом 2008 року у Вінницькій області створено 6 амбулаторій загальної практики-сімейної медицини (ЗПСМ) на базі ФАПів. На даний час функціонує 251 заклад та підрозділ ЗПСМ, що становить 88,2% від усіх амбулаторно-поліклінічних закладів області. Питома вага населення, яке обслуговується лікарем ЗПСМ становить 50,4%, а в сільській місцевості – 90,0%. До недоліків охорони здоров'я у сільській місцевості відносяться: недостатнє медикаментозне і матеріально-технічне забезпечення закладів; недостатні темпи оновлення парку медичного обладнання; брак сучасних медичних технологій, недостатнє володіння ними. Першочергові заходи в системі охорони здоров'я села включають: поліпшення якості медичного обслуговування дітей, вагітних і породіль; забезпечення ФАПів та сільської амбулаторії легковими автомобілями для термінової доставки хворих до районної лікарні; максимальне наближення первинної медичної допомоги до місць проживання селян.

Рис. 3. Виконання програми «Шкільний автобус» у Вінницькій області, 2005-2008 рр.

*Вінницька обласна державна адміністрація

Туризм, як складова частина соціальної інфраструктури, має дуже важливе значення для Вінницької області, яка має значний рекреаційний потенціал. На кінець 2008 р. по області на державному обліку перебувало 4308 нерухомих пам'яток історії та культури, з них 1,7 тис. пам'яток археології, 101 – монументального мистецтва та 527 – містобудування і архітектури, 47 од. – садово-паркового мистецтва та 1 од. – ландшафтна. Все більш актуальним для села стає розвиток сільського зеленого туризму, який за певних умов може стати основною діяльністю багатьох українських селян.

Важливу роль у соціальній інфраструктурі відіграють фізична культура і спорт. На основі аналізу фізкультурно-оздоровчої роботи у Вінницькій області ми бачимо, що в сільській місцевості 77989 осіб займаються всіма видами фізкультурно-оздоровчої роботи, що складає 39,5% до загальної кількості осіб, зайнятих цим видом діяльності. У 2008 р. діяло 26 дитячих фізкультурно-спортивних клубів за місцем проживання, де займалося 3,0 тис. осіб, у тому числі у сільській місцевості відповідно 2 та 0,5 тис. Обсяги фізкультурно-оздоровчої роботи мають тенденцію до зменшення. Фізична культура і спорт сільської місцевості області мають ряд проблем: відсутність належної матеріально-технічної бази закладів фізичної культури і спорту; відсутність у місцевих бюджетах коштів для будівництва, ремонту та реконструкції спортивних об'єктів; суттєвим залишається відтік юних талантів в інші регіони, де функціонують спортивні ліцеї та інтернати спортивного профілю.

Висновки. Як висновок слід зазначити, що соціально-виробнича інфраструктура сільських поселень Вінницької області має ряд проблем, серед яких: низький рівень газифікації, нерозвиненість телефонної мережі, недостатнє охоплення сільських дітей дошкільними закладами, рівень медичного обслуговування на селі залишається вкрай низьким, кількість закладів культури щорічно зменшується.

Комплексне вирішення цих проблем повинно ґрунтуватися перш за все на знаходженні альтернативних джерел фінансування розвитку соціальної інфраструктури на регіональному рівні.

Література

1. Економічна енциклопедія. : [у 3 т.] / [за ред. С.В. Мочерного]. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 634 с.
2. Ягодка А. Г. Соціальна інфраструктура і політика. / Ягодка А. Г. – К.: КНЕУ, 2000. – 212 с.
3. Родащук Г. Ю. Значення та тенденції розвитку автомобільних доріг у сільській місцевості України [Електронний ресурс] / Родащук Г. Ю. // Збірник

наукових праць Уманського національного університету садівництва. – 2009. – Випуск 71 (частина 2 – економіка). – Режим доступу до журн. – <http://udau.edu.ua/library.php?pid=1497>.

4. Бондар С. І. Розвиток соціальної інфраструктури села в ринкових умовах: автореф дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук : спец. 08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК» / Бондар С. І. – Харків, 2005. – 19 с.

5. Статистичний щорічник Вінниччини 2008. – Головне управління статистики у Вінницькій області. – Вінниця, 2009 р. – 632 с.

Summary

Modern conditions and perspectives of social-productive infrastructure development in rural areas / Tokarchyk D.M.

The analysis of the level of development of social and production infrastructure of Vinnitsa region for the determination of existing problems of the provision of social services to population is given in the article.

Key words: social sphere, social infrastructure, production infrastructure.

УДК: 336.02:930.2 (470+571)

Ю. В. Котик, ст. викладач
Вінницький національний аграрний університет

СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті висвітлюється соціальний напрям податкової політики у Російській імперії на початку ХХ століття.

Ключові слова: податки, бюджет, податкова культура, російська буржуазія, соціальний компроміс.

Вступ. Питання доходів бюджету царської Росії на початку ХХ ст. залишається актуальним і сьогодні на пострадянському просторі. Адже нині на хвилі економічної нестабільності незалежної України поглиблюється процес нееквівалентного розподілу національного багатства між стратами, стрімко зростає майнове розшарування.